

של משה, לא במקומו.

מנהיגותו של משה מצטיירת לאור זאת כמנהיגות כריזמטית, כפי שניסח זאת מקס וובר. הכל מגיע מכוחו ומגדולתו. לפיכך, פטירתו מהווה קו פרשת מים בתולדות ישראל. אין כל מנהיג אחר שיכול להגיע למדרגתו. אין עוד מי שמסוגל לחולל מהפכה עולמית כפי שהוא חולל. משה הוא דמות פלאית, שגם בגיל מאה ועשרים שנה, לא נס לחה ולא כהתה עינה. יהושע, שמואל ודוד, יהיו זקנים וחלשים בפטירתם. חכמי ישראל כבר פחות יתפקדו כשיגיעו לגיל מופלג. אך משה אין הוא ככל שאר האדם. דמותו ייחודית וחד פעמית. והכרה זו היא שמעניקה לתורה את נצחיותה. אם נביא כמשה לא קם, ממילא לא תיתכן תורה אחרת. משה אחד ותורתו אחת.

הקול השני הוא הקול האינגמטי, החידתי, ההופך את גורלו של משה ללא-מובן:

ויעל משה מערכת מואב אל הר נבו ראש הפסגה אשר על פני ירחו ויראהו ה' את כל הארץ... ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבר. וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'. ויקבר אתו בגי בארץ מואב מול בית פעור ולא ידע איש את קברתו עד היום הזה.

אם אלוהים העניש את משה לא להיכנס לארץ, מדוע הוא מעלה אותו להר כדי להראות לו את הארץ? מדוע צריך לזרות לו מלח על הפצעים ולומר לו "הנה הארץ שכל כך רצית, אבל אותה לא תקבל"? דברים אלה משיבים אותנו אל הקושי בהבנת העונש החמור שקיבל משה מלכתחילה. מדוע אלוהים לא שעה אל תחנוניו לעבור את הירדן ולהיכנס לארץ? מדוע אלוהים, שסלח לעם ישראל על חטאיהם בעקבות הפצרותיו של משה, לא יכול היה למחול למשה עצמו על חטאו?

ואם תמיהות אלו לא מספיקות בא תיאור פטירתו של משה ומעצים את החידתיות. הפסוק מדגיש שמה מת שם, על הר נבו, היכן שראה את הארץ, אבל קבורתו נעשית בגיא. מדוע? ומי בכלל קבר את משה? ועוד – הכתוב נותן תיאור די מדויק של מקום קבורתו – בגיא, בארץ מואב, מול בית פעור, ועם זאת מציין ש"לא ידע איש את קבורתו". הכיצד? מדוע נעלם מקום קבורתו של משה?

ממנהיגות כריזמטית למנהיגות נורמלית

חיתומה של התורה – פרק לד של ספר דברים – מתעתע. בוקעים בו שלושה קולות שונים ומנוגדים אודות מנהיגותו של משה. בכך אנו מקבלים פסיפס מסרים מורכב אודות הגדול במנהיגים שצמח לנו בהיסטוריה, רגע לפני שאנו גוללים את התורה וחוזרים לתחילתה, אל פרשת בראשית.

הקול האחד הוא הקול שמאדיר את דמותו של משה:

ומשה בן מאה ועשרים שנה לא כהתה עינו ולא נס לחה...

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים. לכל האתות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו. ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל.

פסוקים אלה מלמדים אולי יותר מכל מדוע התורה נגמרת דווקא כאן, על סיפה של ארץ ישראל, ולא נכנסת עם העם לארץ. הרי הדור כבר התחלף. מנהיג חדש כבר מונה. ומדוע לא להמשיך הלאה אל תוכה של ארץ ישראל, ולתאר בתורה את מימוש ההבטחה, שנאמרה עוד ביציאת מצרים – "והבאתי אתכם אל הארץ... ונתתי לכם אותה מורשה?"

אלא שהתורה לא יכולה להמשיך מבלעדי משה. כשחיו של משה נגמרים, גם על התורה להיגמר. יש תלות גמורה בין התורה ובין דמותו של משה. כוח היצירה והחידוש ימשיך להתקיים אצל הנביאים ואצל חכמי התורה, אבל כל זה יהיה מכוחו

חיתומה של התורה מספר לנו את סיפור גדולתו של גדול המנהיגים שקמו לעם היהודי. חשוב שנכיר בגדולת מנהיגותו של משה, בחד-פעמיותו, אבל אסור שגדולה זו תהפוך אותנו לתלויים בו. לכך כשם שהמנהיג עמל רבות כדי לעלות על בימת ההיסטוריה, כך הוא צריך לדעת כיצד לרדת ממנה. כשם שהופיע בגבורה, כך עליו לדעת להיעלם בגבורה. וגבורתו ברגעי היעלמותו כרוכה דווקא בהפיכתו לאישיות נורמלית, שלא נרצה ולא נוכל לסגוד לה. אישיות זו תדע להצמיח מנהיגות שתבוא אחריה, גם אם היא אינה משתווה לה, ובכך תאפשר לנו להמשיך את דרכה.

דמותו המורכבת של משה מעצבת גם את יחסינו לתורה. כמו משה, התורה שבכתב גדולה, נצחית וחד פעמית. אבל יחד עם זאת, כמו משה היא לא נגמרה שם בערבות מואב. יש לה המשך בספרות הנביאים ובספרות החכמים עד ימינו אלה. גדולתה האמיתית טמונה בכך שהיא מאפשרת לנו להמשיך ולפתח אותה ואף לחדש בה. אין היא קבורה בעבר. עולמה נטוע בעתיד.

מכאן למדנו, שגדולה מתבטאת לא רק בעוצמה אלא גם בענווה. החד-פעמיות צריכה להישזר בהמשכיות. הכריזמה צריכה להיגמר בשגרה. ומורכבות זו היא המתנה הגדולה ביותר שמנהיג יכול לתת לנו. לחוות איתו אירועים יוצאי דופן, ועם זאת תמיד לשוב אל הנורמליות, כדי שיהיה לה ולנו את החשוב מכל - המשך.

החידתיות העוטפת את סיוס חייו של משה מעמידה את דמותו בצל האבסורד. מסתבר שגם אצל הגדול שבנביאים לא הכל היה פשוט ופתור. אלוהים לא מחל לו, ואף המחיש לו את ההחמצה הגדולה של חייו. אף אחד לא נכח במיתתו ובקבורתו ואין אדם שחלק לו כבוד אחרון. כל זאת נועד לגרום לנו לא להפוך את "משה האיש" לאייקון. גדולתו הבלתי-נשנית לא אמורה לגרום לנו לסגוד לאישיותו ולחפש אותו. אלוהים כמו דאג להעלים אותו ואת גורלו מאתנו, כדי שלא נחטא באותו חטא, שממנו ביקש משה לגאול אותנו. כפי שניסח זאת בחכמה רבה הפילוסוף מייקל וולצר - היציאה ממצרים לא נועדה להוציא אותנו מעבדות לפרעה לעבדות אחרת, למשה. היא נועדה לשחרר אותנו לגמרי מתוקף עמידתו בשווה לפני האלוהים. על כן התורה חותמת במסר החשוב שלה: משה נעלם, וזה גדול מכם. אל תבקשו אותו יותר.

הקול השלישי הוא קולה של הנורמליות:

ויבכו בני ישראל את משה בערבת מואב שלשים יום ויתמו ימי בכי אבל משה. ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו וישמעו אליו בני ישראל ויעשו כאשר צוה ה' את משה.

השוו פסוקים אלה לפעם האחרונה שבה משה נעלם למשך תקופה ארוכה על הר. אז, בהר סיני, כשמשה עלה להר לארבעים יום, איבד עם ישראל את עשתונותו ועבד לעגל. והנה כאן, מתאבל עם ישראל על משה אבל יודע להפסיק וגם להמשיך. "ויתמו ימי בכי אבל משה".

זהו דבר בלתי נתפס. כיצד יכול עם, שכל גורלו נכרך באותו מנהיג, שהוציא אותו ממצרים, שנתן לו מערכת חוקים, שדאג לו למזון במשך ארבעים שנה בדבר, שהתפלל עבורו ושהגן עליו, להסתדר בלעדיו? כיצד ניתן להמשיך ביום שאחרי? והנה, אף על פי כן, ימי בכי אבל משה מסתיימים. משה מת, אבל החיים ממשיכים. ומדוע? כי "יהושע בן נון מלא רוח חכמה". משה דאג להשאיר אחריו מנהיגות אחרת. לא כזו שמשתווה לו, אבל כזו שיכול להמשיך את מורשתו. בדרך זו דאג משה לכך שהיעלמותו לא תיצור טראומה בקרב העם. החיים ממשיכים. הכל נורמלי.